Η θεραπευτική του φόβου: Ο φόβος του Θεού (Jean Claude Larchet)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 25 Ιουνίου, 2009

Ο φόβος και οι καταστάσεις που συνδέονται ενδεχομένως μ' αυτόν, όπως**η δειλία**, **η ανησυχία**, **το άγχος**, **η αγωνία**, **η φοβία**, **έχουν ουσιαστική σχέση**, όπως είδαμε, **με την προσκόλληση στα αισθητά αγαθά. Δεν είναι λοιπόν δυνατόν να θεραπευτεί ο άνθρωπος απ' αυτόν παρά μόνο αν (απο)χωριστεί από του κόσμο τούτο** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Ομιλία-ανδριάντες), **αν αποθέσει όλη του τη μέριμνα στο Θεό, με σταθερή την ελπίδα, ότι μέσω της Πρόνοιάς Του, θα φροντίσει για όλες του τις ανάγκες**.

Αυτό διδάσκει και ο ίδιος ο Χριστός: «*Μη ουν μεριμνήσητε λέγοντες, τι φάγωμεν ή τι πίωμεν ή τι περιβαλώμεθα; πάντα γάρ ταύτα τα έθνη επιζητεί· οίδε γαρ ο Πατήρ ημών ο ουράνιος ότι χρήζετε τούτων απάντων. Ζητείτε δε πρώτον την Βασιλείαν του Θεού και την δικαιοσύνην Αυτού, και ταύτα πάντα προστεθήσεται υμίν. Μή ουν μερμνήσητε εις την αύριον*» (Ματθ. 6, 31-34). Στην ίδια προοπτική ο Αγιος Ισαάκ ο Σύρος συμβουλεύει: «*Εάν πιστεύης, ότι ο Θεός πρόνοιάν σου ποιήται, τί μεριμνάς και φροντίζεις περί προσκαίρων, και των της σαρκός σου χρειών; [...]. Επίρριψον επί Κύριον την μέριμνάν σου, και Αυτός σε διαθρέψει. Και ου μη πτοηθής πτόησιν επερχομένην σοι*», «*έγγισον, φησίν, εις το ελπίσας εις εμέ, και αναπαύη εκ του έργου και του φόβου*».

Η έλλειψη πίστης είναι, όπως είδαμε, **η πρώτη πηγή του φόβου**· αυτός υπάρχει λοιπόν σε καταστολή στην ψυχή του ανθρώπου κατά το μέτρο της πίστης του στο Θεό. Ο Ευάγριος παρατηρεί: «*Πίστις ουκ εκκλίνουσα, [...] υποψίαν φόβου ου δέχεται*» (*Κεφάλαια γνωστικά*). Όποιος έχει ακλόνητη πίστη στο Θεό και την Πρόνοιά Του είναι βέβαιο ότι θα λάβει απ' Αυτόν σε κάθε περίσταση βοήθεια και προστασία και δεν πρέπει πλέον να φοβάται ούτε τις συγκυρίες ούτε τους αντιπάλους **ούτε ακόμη και τον ίδιο τον θάνατο**. Ο Απόστολος Παύλος υπενθυμίζει ότι «*Αυτός γαρ είρηκεν· ου μη σε ανώ ουδ' ου μη σε εγκαταλίπω*» και ότι «*θαρρούντας ημάς λέγειν· Κύριος εμοί βοηθός, και ου φοβηθήσομαι*» (Εβρ. 13, 5-6). Ο Ψαλμωδός σημειώνει: «*Κύριος φωτισμός μου και σωτήρ μου· τίνα φοβηθήσομαι; Κύριος υπερασπιστής της ζωής μου· από τίνος δειλιάσω; [...]. Εάν παρατάξηται επ' εμέ παρεμβολή, ου φοβηθήσεται η καρδία μου*» (Ψαλμ. 26, 1.3). «*Εάν πορευθώ εν μέσω σκιάς θανάτου, ου φοβηθήσομαι κακά, ότι συ μετ' εμού ει*» (Ψαλμ. 22,4). Και οι Παροιμίαι αναφέρουν: «*Και ου φοβηθήση πτόησιν επελθούσαν, ουδέ ορμάς ασεβών επερχομένας· ο γαρ Κύριος έσται επί πασών οδών σου και ερείσει σόν πόδα, ίνα μη*

σαλευθής».

Μόνη της η πίστη δεν απελευθερώνει τον άνθρωπο από το φόβο· ο Θεός είναι εκείνος που απαντώντας στην πίστη του, του προσφέρει τη βοήθειά Του και την αρωγή Του (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΑΖΗΣ, *Επιστολή*, ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, *Λόγος*). Ο Αγιος Ισαάκ Σύρος γράφει: «*Εάν η καρδία γαλήνη μη έχη από του φόβου και τρόμου, τήνικαύτα νοείτω, και γινωσκέτω, ότι ούτος ο φόβος της καρδίας αυτού δηλοί, και εμφαίνει, ότι ενδεής εστι πάντως ετέρου τινός βοηθούντος. [...] Η γαρ του Θεού βοήθεια, φησίν, εστιν η σώζουσα*».

Ο άνθρωπος οφείλει να ζητήσει τη βοήθεια τούτη μέσω της προσευχής, με την πίστη ότι ο Θεός μπορεί να του την παράσχει και με την ελπίδα ότι θα του την προσφέρει. Πρέπει να σημειωθεί ότι το πιο δραστικό και αποτελεσματικό φάρμακο είναι η «προσευχή του Ιησού» που στρέφεται εναντίον του φόβου και όλων των συγγενών παθών (δειλίας, τρόμου, άγχους, αγωνίας). Ο Αγιος Ιωάννης Σιναΐτης συμβουλεύει: «*Ιησού ονόματι μάστιζε πολεμίους· ου γαρ εστιν εν τω ουρανώ και επί της γης ισχυρότερον όπλον. Απαλλαγείς της νόσου, [Σ.τ.μ.: Του φόβου και της δειλίας] ανύμνει τον λυτρωσάμενον· ευχαριστούμεος γαρ, εις αιώνας σκεπάσει σε*» (*Κλίμαξ*). Και ο Ευάγριος παρατηρεί: «*Ψόφους μεν και κτύπους και φωνάς και οικισμούς [Σ.τ.μ.: Προσβολές, βλάβες, βασανισμοί] εκ δαιμόνων ακούσεται ο καθαράς επιμελούμενος προσευχής, αλλ' ου συμπετείται [Σ.τ.μ.: Δεν θα πετάξει μαζί δηλ. δεν θα συμπορευτεί με τις προκλήσεις των δαιμόνων], ουδέ προδώσει τον λογισμόν λέγων προς τον Θεόν: "Ου φοβηθήσομαι κακά, ότι συ μετ' εμού ει", και τα όμοια*» (*Περί προσευχής*). Ο ίδιος επιπλέον διαπιστώνει: «*Ούτινος ο νους δια παντός προς τον Κύριόν εστι και ο ζήλος αυτού της μνήμης πλήρης και η επιθυμία αυτού όλη προς Αυτόν εκτείνεται, τούτω το τους έξω των σωμάτων ημών περιφερομένους πολεμίους ανυποτάκτους όντος ου φοβείσθαι εγγύς εστί*» (*Κεφάλαια γνωστικά*). **Η καρδιακή προσευχή δίνει πραγματικά τη δυνατότητα στον άνθρωπο να παραμένει μόνιμα ενωμένος με το Θεό και ν' αποκομίζει διαρκώς οφέλη από τη βοήθειά Του· οπότε πλέον καμιά αιτία φόβου δεν μπορεί να τον αιφνιδιάζει**. «Είπεν γέρων: "Καθεύδοντός σου ή εγειρομένου, ή άλλο τι ποιούντος, εάν η ο Θεός προ οφθαλμών σου, εν ουδενί δύναταί σε ο εχθρός εκφοβήσαι, εάν δε ο λογισμός ούτος εμμείνη εν τω Θεώ, και η δύναμις του Θεού μενεί εν αυτώ» (ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΠΑΤΕΡΩΝ, *Συλλογαί διάφοροι*). **Όσο μάλιστα η προσευχή του είναι καθαρότερη, τόσο λιγότερο βιώνει ο άνθρωπος το φόβο**. Γράφει ο Αγιος Βαρσανούφιος: «*Το σημείον δε, ότι ήψατο αυτού, [εστίν] ότι ουκ έτι ταράσσεται εάν πειράση αυτόν όλος ο κόσμος*». [Σ.τ.μ.: Εάν συγκρουστεί]. **Η εξαφάνιση του φόβου και των συναφών παθών προκύπτει στην περίπτωση τούτη ως αποτέλεσμα της συνεχούς παρουσίας της θείας δύναμης στον άνθρωπο χάρη στην αδιάλειπτη προσευχή. Είναι δυνατόν όμως ο άνθρωπος να λυτρωθεί από τα πάθη του και με κάποια ειδική προσευχή. Γράφει σχετικά**

ο Αγιος Ιωάννης ο Ερημίτης ότι με το αίτημα που διατυπώνουμε στο Χριστό μπορούμε να πάρουμε δύναμη βοήθεια για (ν' αντιμετωπίσουμε) όλες τις αγωνίες και τους φόβους μας . Ένα απόφθεγμα αναφέρει ότι «*ηρώτησέ τις τον αββάν Θεόδωρον: "Εάν άφνω γένηταί τις πτώσις, και συ φοβή αββά"; Λέγει αυτώ ο γέρων: "Εάν κολληθή [Σ.τ.μ.: Απόδειξη ότι ισχύουν και έχουν γίνει κατανοητά αυτά, που αναφέρει παραπάνω ο Αγιος Βαρσανούφιος είναι η αταραξία του ανθρώπου έναντι κάθε πειρασμού, δοκιμασίας και επίθεσης από μέρους του κόσμου. Και γράφει αμέσως πριν ο Αγιος: «Οδηγεί εις [την τελείαν ευχήν] τον άνθρωπον [...], το έχειν τον νουν τω Θεώ παριστάμενον και λαλούντα αυτώ. Επιγινώσκεται δε η ευχή, όταν απαλλάσσηται ρεμβασμού και βλέπη ότι ευφραίνεται ο νους φωτισθείς εν Κυρίω*» (*Επιστολή*, 79). Γίνεται κατανοητή λοιπόν από την παράθεση όλου του χωρίου, **η αντίστροφα ανάλογη σχέση της τέλειας προσευχής και του φόβου**) ο ουρανός τη γη, Θεόδωρος ου φοβείται". Ην γαρ δεηθείς του Θεού, ίνα αρθή απ' αυτού η δειλία» (ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΠΑΤΕΡΩΝ, *Αλφαβητική συλλογή, Θεόδωρος ο της Φέρμης*).

Αντίστοιχα, **η θεραπευτική του φόβου προϋποθέτει την απάρνηση του ιδίου θελήματος εκ μέρους του ανθρώπου και την ταπεινόφρονα συμπεριφορά** . Έτσι σ' ένα αδελφό που ρωτάει: «*πώς δύναμαι σωθήναι εις τον καιρόν τούτον, ότι λογισμός δειλίας ανέβη εις την καρδίαν μου;*» ο Αγιος Βαρσανούφιος απαντά: «*Κατά πάντα καιρόν εάν δύνηται ο άνθρωπος κόπτειν το εαυτού θέλημα εν πάσι, και έχειν ταπεινήν καρδίαν [...], δύναται σωθήναι χάριτι Θεού· και όπου εάν η, ου κατακυριεύει αυτού η δειλία*». **Ο φόβος**, [όπως είδαμε](), **συνδέεται με την υπερηφανία· όσο περισσότερο ο άνθρωπος εμπιστεύεται τις δυνάμεις του, τόσο υποδουλώνεται στο συγκεκριμένο πάθος. Για να καταφέρει να το νικήσει με τη δύναμη του Θεού, για να πάρει τη δύναμη αυτή και να την κρατήσει, ο άνθρωπος οφείλει ν' απαρνηθεί του εαυτό του, ν' αναγνωρίσει την ανεπάρκειά του, αλλιώς η ενέργεια του Θεού δεν θα μπορέσει να βρεί πεδίο δράσης μέσα του**. **Ο Αγιος Ισαάκ συνιστά σ' όποιον θέλει ν' απαλλαγεί από το φόβο να προσεύχεται κυρίως για την απόκτηση της ταπείνωσης**: «*Όσον [τις τας ευχάς] πληθύνει, ταπεινούται η καρδία [...]. Όταν δε ταπεινωθή ο άνθρωπος, παραυτίκα κυκλοί αυτόν το έλεος, και τότε αισθάνεται η καρδία της θείας βοηθείας. Διότι ευρίσκει δύναμίν τινα πεποιθήσεως κινουμένην εν αυτή*».

Ο άνθρωπος είναι δυνατόν να νικήσει το φόβο και με την αγάπη , η οποία τον εκδιώκει, σύμφωνα με το λόγο του Αγίου Αποστόλου Ιωάννου: «*Φόβος ουκ έστιν εν τη αγάπη αλλά η τελεία αγάπη έξω βάλλει τον φόβον*» (*Α' Ιωάν. 4, 18*). Μετά τη διαπίστωση ότι «***κατά το μέτρον της ελλείψεως [της αγάπης], ενυπάρχει φόβος***», ο Αγιος Ιωάννης Σιναΐτης διδάσκει σε συμφωνία με τον Αγιο Ιωάννη ότι «*ο φόβου χωρίς, αγάπης πεπλήρωται*» (*Κλίμαξ*). Αυτό έχει εφαρμογή στην αγάπη προς τον πλησίον: **όποιος αγαπά τον αδελφό του δεν τον φοβάται πλέον. Αφορά**

όμως ουσιαστικότερα την προς τον Θεό αγάπη που αποκλείει όλες τις μορφές του εγκόσμιου φόβου και ιδιαίτερα το φόβο του θανάτου, που συχνά βρίσκεται στην κορυφαία θέση (Πρβλ. ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, *Λόγος*). **Μέσω της αγάπης του Θεού, ο άνθρωπος δέχεται «δύναμιν τινά πεποιθήσεως», που νικά κάθε φόβο** (Πρβλ. ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, *Λόγος*). **Ενώνεται μ' Αυτόν στον Οποίο υποτάσσονται τα πάντα και τίποτε δεν μπορεί να του βλάψει** (Πρβλ. ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΣ, Επιστολή). Από τώρα και στο εξής, με την αγάπη, ο άνθρωπος ζει, σε στενή σχέση με το Θεό, απομακρυσμένος απ' όλα τα γήϊνα, τα εξωτερικά ή τα εσωτερικά, - που μπορεί να υποδαυλίσουν το φόβο -, και απολαμβάνει τα πνευματικά αγαθά, τα οποία δεν είναι δυνατόν να του τα λεηλατήσει ή να του αφαρπάσει κάποιος. Ο Αγιος Βαρσανούφιος παρατηρεί: «*Όσον ει μετά των ανθρώπων προσδόκησον θλίψεις και κινδύνους και προσβολήν των νοητών ανέμων, όταν δε φθάσης εις τα ητοιμασμένα σοι, τότε άφοβος έση*».

Πρέπει να υπογραμμιστεί, ωστόσο, ότι **αν ο άνθρωπος οφείλει να τείνει στη θεραπεία του πάθους του φόβου, δεν πρέπει πάντως ν' απορρίπτει κάθε φόβο από την ψυχή του**, διότι «*ουχ ο πας φόβος πάθος*» (ΚΛΗΜΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΥΣ, *Στρωματείς*). **Υπάρχει**, [όπως είδαμε](), **ο ενάρετος φόβος**, **τον οποίο ο Θεός έδωσε στον άνθρωπο, ως μέσο σωτηρίας, και τον οποίο οι Πατέρες ονομάζουν για το λόγο τούτο «σωτήριον φόβον»**· χρησιμοποιούν ακόμη και άλλες παρόμοιες εκφράσεις. **Ο συγκεκριμένος φόβος συνιστά αυτό που η ασκητική παράδοση ονομάζει «φόβον Θεού»**. **Ο φόβος-πάθος πρέπει να εξαφανίζεται και να παραχωρεί τη θέση του στον ενάρετο φόβο**. **Και οι δύο μορφές του θεμελιώνονται πραγματικά στην ίδια φυσική τάση του ανθρώπου να φοβάται** [Στοιχείο που επιτρέπει σε πολλούς Πατέρες να συμβουλεύουν: «*Φοβηθώμεν τον Κύριον ως τα θηρία*». Η διατύπωση αυτή χρησιμοποιείται ιδιαίτερα από δύο από τους μεγαλύτερους δασκάλους της άσκησης: τους Αγίους Μακάριο Αιγύπτιο (ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΠΑΤΕΡΩΝ, *Συλλογαί διάφοροι*, *Αιθίοπες Πατέρες*) και Ιωάννη Σιναΐτη (*Κλίμαξ*). Βλ. επίσης: ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΠΑΤΕΡΩΝ, *Παράρτημα, ελληνική συλλογή*]. Στην πρώτη περίπτωση όμως **ανα-φέρεται σ' αυτό τον κόσμο**, αντί ν' αναφέρεται στο Θεό, σύμφωνα με την επιθυμία της ίδια της φύσης του. Ε**ναπόκειται στον άνθρωπο να τη μεταστρέψει και να την κατευθύνει και πάλι προς το Θεό**. **Οι δύο φόβοι αποκλείουν ο ένας τον άλλο, επειδή θεμελιώνονται στην ίδια ροπή: ο φόβος-πάθος αποβάλλει το φόβο του Θεού και ο τελευταίος, όταν ο άνθρωπος τον αποκτά, αποβάλλει τον πρώτο. Να γιατί ένα από τα κύρια φάρμακα του φόβου-πάθους είναι ο φόβος του Θεού που, όταν βαθμιαία αυξάνει στον άνθρωπο, περιορίζει το πάθος καταλαμβάνοντας τη θέση του**. Έτσι ο Σειραχίδης διαπιστώνει: «*Ο φοβούμενος Κύριον ουδέν ευλαβηθήσεται ου μη δειλιάση*» (Σοφ. Σειρ. 34, 14). Και ο Αγιος Ιωάννης Σιναΐτης [Σημ.: Στη συνάφεια αυτή, ο Αγιος Ιωάννης Σιναΐτης χαρακτηρίζει ως «**άφοβον φόβον**» την «τελείαν του θανάτου αίσθησιν», που εκτοπίζει κάθε άλλο φόβο από τον άνθρωπο],

υπενθυμίζοντας **το φόβο του Θεού** γράφει ότι ο φόβος τούτος **αποβάλλει κάθε άλλο φόβο** (*Κλίμαξ*). Ο ίδιος παρατηρεί επιπλέον: «*Ο δούλος Κυρίου γενόμενος τον οικείον Δεσπότην και μόνον φοβηθήσεται· ο δε τούτον ούπω φοβούμενος, την εαυτού σκιάν πολλάκις πεφόβηται*» (ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, *Κλίμαξ*, Πρβλ. ΕΥΑΓΡΙΟΣ, *Περί προσευχής*). Ο Αββάς Σεραπίων επισημαίνει ότι «*ο άνθρωπος, εάν [...] προσέχη ενώπιον [του Θεού] εν φόβω πάση ώρα, ουδέν του εχθρού δύναται αυτόν εκφοβήσαι*» (ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΠΑΤΕΡΩΝ, *Αλφαβητική συλλογή, Σεραπίων*). Από την πλευρά του ο Αγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος διαπιστώνει: «***Ο φοβούμενος τον Θεόν δαιμόνων ορμάς ου φοβείται ουδέ τας ασθενείς εφόδους αυτών αλλ' ουδέ ανθρώπων πονηράς απειλάς***» (*Κεφάλαια διάφορα*).

Ο φόβος του Θεού είναι δυνατόν να θεωρηθεί θεμελιώδης αρετή από πολλές επόψεις. Στην Αγία Γραφή συναντάμε συχνές νύξεις για την αρετή αυτή (Για την Καινή Διαθήκη, βλ.: Λουκ. 18,2.4· 23,40. Πράξ. 9,31· 10,2.22· 13,16.26. Ρωμ. 3,18. Β' Κορ. 5,11-7,1. Εφεσ. 5,21. Φιλιπ. 2,12. Α' Πέτρ. 1,17-2,17. Αποκ. 14,7· 15,4· 19,5), οι Πατέρες πάλι παρουσιάζουν **ως προϋπόθεση σωτηρίας** το να τη διαθέτει ο άνθρωπος (Βλ. για παράδειγμα, ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΠΑΤΕΡΩΝ, *Αλφαβητική συλλογή, Ευπρέπιος*). Ο Αγιος Κασσιανός γράφει ότι **αρχή της σωτηρίας μας και της σοφίας μας αποτελεί, σύμφωνα με την Αγία Γραφή, «ο φόβος του Κυρίου»** . Και ο Αγιος Βαρσανούφιος αναφέρει: «*Εάν μη έργοις φανερώσωμεν την μνήμην του φόβου του Θεού και την εκ ταύτης κατάνυξιν, κατακρινόμεθα*». Από την πλευρά του, ο Αγιος Ισαάκ ο Σύρος βεβαιώνει: «***Αρχή της αληθινής ζωής του ανθρώπου, ο φόβος του Θεού***».

Αντίστοιχες προς τις δύο βαθμίδες της αρετής αυτής (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ, ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΓΑΖΗΣ, *Διδασκαλία*) είναι και οι δύο μορφές του φόβου του Θεού (Πρβλ. ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ, *Αγάπης εκατοντάς*, ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ, ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΓΑΖΗΣ, *Διδασκαλία*):

α) **Η πρώτη μορφή πηγάζει από το φόβο της θείας κρίσης, τόσο της παρούσας** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, *Κλίμαξ*) **όσο και της μέλλουσας** [ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΠΑΤΕΡΩΝ, *Αλφαβητική συλλογή, Ηλίας*: «*Εγώ τρία πράγματα φοβούμαι: όταν μέλλη η ψυχή μου εξελθείν από του σώματος, και όταν μέλλω τω Θεώ απαντήσαι, και όταν μέλλη η απόφασις εξελθείν κατ' εμού*»] **και των βασάνων που είναι δυνατόν να προκύψουν από αυτή** (Πρβλ. ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ, *Αγάπης εκατοντάς*, ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ, ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΓΑΖΗΣ, *Διδασκαλία*, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ, *Ασμα ασμάτων*, ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, *Κλίμαξ*). Περιγράφεται συχνά από τους Πατέρες με τη χρήση της λέξης «**κόλασις**». Δείξαμε αλλού ότι **με τον όρο αυτό δεν πρέπει να κατανοείται η τιμωρία / ποινή που ένας εκδικητής και άσπλαχνος Θεός θα επέβαλλε σ' όσους παραβαίνουν το νόμο Του, αλλά οι εσωτερικές οδύνες που συνδέονται με τη διακοπή της κοινωνίας με το Θεό και με τη στέρηση των θείων αγαθών. Ο ίδιος ο**

άνθρωπος καταδικάζει τον εαυτό του, με την αμαρτία, στα βάσανα αυτά· η θεία κρίση απλώς αποκαλύπτει το εύρος της αμαρτίας (Βλ. σχετικά ΚΛΗΜΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΥΣ, *Παιδαγωγός*, ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ ΛΥΩΝ, *Κατά αιρέσεων*).

Η πρώτη αυτή μορφή είναι **ο «εισαγωγικός φόβος», που χαρακτηρίζει τους αρχάριους** (ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ, ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΓΑΖΗΣ, *Διδασκαλία*, ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, Όροι κατά πλάτος). Για το λόγο αυτό, έχει γραφεί: «***Αρχή σοφίας φόβος Κυρίου***» (Ψαλμ. 110, 10· πρβλ. Παροιμ. 1, 7 9,10).
Οι Πατέρες αναφέρουν ότι τρεις αιτίες είναι δυνατόν ν' αποστρέψουν τον άνθρωπο από το πονηρό και να τον ενώσουν με το Θεό: **ο φόβος της τιμωρίας**, **η ελπίδα των μελλόντων αγαθών** και **η αγάπη προς το Θεό** (Πρβλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Όροι κατά πλάτος*, ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ, ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΓΑΖΗΣ, *Διδασκαλία*). **Οι δύο πρώτες αποτελούν ιδιότητα των ανθρώπων που αναζητούν την πρόοδο**, [Σ.τ.μ.: Στον πνευματικό αγώνα] **χαρακτηρίζουν ακόμη και τους δούλους** (*πρβλ. Γαλ. 4, 1*). **Η τρίτη είναι ίδιον του Θεού και όσων έχουν φθάσει στην ομοίωσή Του· χαρακτηρίζει τους τελείους στους οποίους συγκαταλέγονται όχι πλέον οι δούλοι Του, αλλά οι φίλοι Του και οι υιοί Του** (*πρβλ. Γαλ. 4, 7*). Γράφει ο Αγιος Ιωάννης ο Κασσιανός: **Αν λοιπόν κάποιος θέλει να φτάσει στην τελειότητα, ξεκινώντας από την πρώτη βαθμίδα, αυτή του φόβου, όντας κυριολεκτικά δουλοπρεπής, [...] θ' ανέλθει προοδεύοντας συνεχώς μέχρι τις υψηλότερες οδούς της ελπίδας και κατόπιν από εκεί στην τρίτη βαθμίδα, αυτή της αγάπης [...]. Ας προσπαθήσουμε λοιπόν με ζήλο ν' ανέβουμε από το φόβο στην ελπίδα και από την ελπίδα στην αγάπη του Θεού και των αρετών**.

Βλέπουμε ότι όταν οι Πατέρες επιβεβαιώνουν ότι η πρώτη μορφή του φόβου χαρακτηρίζει τους αρχάριους, εννοούν όσους δεν έχουν φτάσει ακόμη στην τελειότητα και δεν είναι ακόμη υγιείς. Επομένως τούτο το φόβο, ακόμη και όσοι έχουν προχωρήσει πνευματικά είναι δυνατόν και οφείλουν να τον δοκιμάζουν (Ο Αγιος ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ το επιβεβαιώνει συχνά και με ζωντανή ορολογία. Βλ. *Κλίμαξ*). Χωρίς δισταγμό, ο Αγιος Δωρόθεος Γάζης λέγει προς τους μοναχούς του: «*Ο εισαγωγικός φόβος της καταστάσεως ημών εστίν*» (*Διδασκαλία*).

Ωστόσο, **ο φόβος αυτός καλείται να καταργηθεί και να ξεπεραστεί στο πλήρωμα της αγάπης**, όπως διδάσκει ο Απόστολος Αγιος Ιωάννης: «***Φόβος ουκ έστιν εν τη αγάπη, αλλ' η τελεία αγάπη έξω βάλλει τον φόβον, ότι ο φόβος κόλασιν έχει, ο δε φοβούμενος ου τετελείωται εν τη αγάπη*** » (*Α' Ιωάν. 14, 18*). Στη συνέχεια ο Αγιος Μάξιμος γράφει: «*Τον πρώτον φόβον έξω βάλλει η τελεία αγάπη της ψυχής της κεκτημένης αυτήν, μηκέτι την κόλασιν φοβουμένην*» (ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ, *Αγάπης εκατοντάς*, Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, *Κλίμαξ*). Έτσι ο Μέγας Αντώνιος μπορεί να λέγει: «*Εγώ ουκέτι φοβούμαι τον Θεόν,*

αλλ' αγαπώ α[Α]υτόν. Η γαρ αγάπη έξω βάλλει τόν φόβον» (ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΠΑΤΕΡΩΝ, *Αλφαβητική συλλογή, Αντώνιος*).

Πρέπει να σημειωθεί ότι **μόνο με την τέλεια αγάπη**, όπως υπογραμμίζουν σκόπιμα ο Απόστολος Αγιος Ιωάννης και οι Πατέρες, **οδηγεί το φόβο αυτό στην υποχώρηση [Σ.τ.μ.: Και τελικά στην εξαφάνιση]**. **Όσο ο άνθρωπος δεν καθαρίζεται εντελώς από τα πάθη του, δεν αποκτά την απάθεια και δεν φθάνει στο πλήρωμα της αγάπης, ο φόβος διατηρεί το λόγο της ύπαρξής του και αποδεικνύεται χρήσιμος**. Ο Αγιος Διάδοχος Φωτικής γράφει με σαφήνεια: «*Ο μεν φόβος των έτι καθαριζομένων εστί δικαίων μετά μεσότητος αγάπης· η δε τελεία αγάπη των ήδη καθαρισθέντων, εν οις ουκ έστι φόβος· "η γαρ τελεία αγάπη", φησίν [η Γραφή], "έξω βάλλει τον φόβον" (Α' Ιωάν. 4, 18). [...]. Δια τούτο πη μεν λέγει η Γραφή, "φοβήθητε τον Κύριον πάντες οι άγιοι αυτού" (Ψαλμ. 33, 10)· πη δε, "αγαπήσατε τον Κύριον πάντες οι όσιοι αυτού" (Ψαλμ. 30, 24)· ίνα μάθωμεν σαφώς, ότι των μεν έτι καθαριζομένων δικαίων εστίν ο φόβος του Θεού, μετά μεσότητος, ως είρηται, αγάπης· των δε καθαρισθέντων η τελεία αγάπη. Εν οις ουκ έστιν έτι έννοια φόβου τινός, αλλ' έκκαυσις άπαυστος και κόλλησις της ψυχής προς τον Θεόν, δια της ενεργείας του Αγίου Πνεύματος*» (*Λόγος ασκητικός*).

Όσο η αγάπη δεν έχει φτάσει στην τελείωσή της, ο φόβος έχει λόγο ύπαρξης: συμβάλλει κατά μεγάλο μέρος στην κάθαρση του ανθρώπου και στην εν συνεχεία απόκτηση της απάθειας, η οποία προϋποθέτει την τελείωση τούτη. Τούτο συμβαίνει σε τέτοιο σημείο, ώστε να μπορούμε να πούμε ότι χωρίς προηγουμένως να έχει αποκτήσει το συγκεκριμένο φόβο (η απόκτησή του εξάλλου αφεαυτής συνεπάγεται την κάθαρση σε κάποιο βαθμό), ο άνθρωπος δεν είναι σε θέση να φτάσει στην τέλεια αγάπη. Κατηγορηματική είναι η διαβεβαίωση του Αγίου Ισαάκ, που **εντοπίζει ιδιαίτερα στο φόβο το δείκτη και τον οδηγό της μετάνοιας, το κυριότερο όργανο της κάθαρσης της ψυχής**: «***Ώσπερ ου δυνατόν εστι περάσαι την θάλασσαν την μεγάλην χωρίς πλοίου και καράβου, ούτως ου δύναταί τις περάσαι χωρίς φόβου προς την αγάπην. Την θάλασσαν την οζομένην την τεθείσαν μεταξύ ημών και του νοερού παραδείσου, δια καράβου της μετανοίας παρελθείν δυνάμεθα της εχούσης τους κωπηλάτας του φόβου. Εάν δε οι κωπηλάται ούτοι του φόβου ου κυβερνώσι το πλοίον τούτο της μετανοίας, δι' ης διερχόμεθα την θάλασσαν του κόσμου τούτου προς τον Θεόν, καταποντιζόμεθα εν τη οζομένη θαλάσση· η μετάνοια εστί το πλοίον· ο φόβος δε, ο κυβερνήτης αυτού, η αγάπη, ο λιμήν ο θεϊκός*** ». Από την πλευρά του ο Αγιος Μάξιμος σημειώνει ότι «*δια [τον φόβον] [...] η απάθεια, εξ ής η αγάπη, κατά τάξιν ημίν εγγίνεται*» (*Αγάπης εκατοντάς*). Και ο Αγιος Διάδοχος Φωτικής γράφει σχετικά, ακόμη σαφέστερα: «***Ουδείς δύναται μη πρότερον φοβηθείς τον Θεόν εν αισθήσει καρδίας, αγαπήσαι αυτόν εν όλη καρδία***· *δια γαρ της ενεργείας του φόβου αγνιζομένη και απαλυνομένη ώσπερ η ψυχή, εις αγάπην*

ενεργουμένην έρχεται· ουκ αν δε τις εις φόβον έλθη Θεού τω ειρημένω τρόπω, ει μη πασών των βιοτικών έξω γένηται φροντίδων. Ότε γαρ εν ησυχία πολλή και αμεριμνία γένηται ο νους, τότε αυτώ οχλεί ο φόβος του Θεού, καθαρίζων αυτόν εν αισθήσει πολλή από πάσης της γεώδους παχύτητος· ιν' ούτως αυτόν εις πολλήν αγάπην αγάγη της αγαθότητος του Θεού» (*Λόγος ασκητικός*). Και καταλήγει στο συμπέρασμα: «*Έστω ουν ημίν εις καύχημα καυχημάτων άπαυστον, πρώτον μεν ο φόβος του Θεού· λοιπόν δε η αγάπη το πλήρωμα του νόμου της εν Χριστώ τελειότητος*» (*Λόγος ασκητικός*).

Ο Αγιος Γρηγόριος Παλαμάς υπογραμμίζει πάλι τον καθοριστικής σημασίας παιδευτικό και καθαρτικό ρόλο του φόβου και εντοπίζει σ' αυτόν την αρχή και την προϋπόθεση της προσέγγισης στην αγάπη και επομένως στην ίδια τη θεωρία του Θεού : «*Της καθαιρούσης την ψυχήν παιδείας [...], αρχή μεν [εστιν] ο φόβος του Θεού (πρβλ. Παροιμ. 1, 7), παρ' ού δέησις [...] συνεχής προς τον Θεόν γεννάται εν τη κατανύξει και η των ευαγγελικών θεσπισμάτων φυλακή. Δια τούτων δε καταλλαγής γεγονυίας προς Θεόν, ο φόβος εις αγάπην μεταβάλλει και το της ευχής οδυνηρόν εις τερπνόν μετενεχθέν του φωτισμού το άνθος ανατέλλει*» (*Τριάδες*). **Ο Αγιος Ισαάκ ο Σύρος διδάσκει ότι ο φόβος είναι η αναγκαία και ικανή προϋπόθεση της τελειότητας του ενάρετου βίου, της αγάπης και της γνώσης του Θεού και συνεπώς η πνευματική οδός που «υποχρεώνονται» ν' ακολουθήσουν όσοι θέλουν να καταφέρουν το στόχο**: «*Η πνευματική γνώσις δευτέρα εστί τη φύσει της εργασίας των αρετών. Προηγείται δε αμφοτέρων ο φόβος και η αγάπη, και πάλιν προηγείται της αγάπης ο φόβος. Πας τις αναιδώς λέγων, ότι δυνατόν κτήσασθαι τας τελευταίας προ της των πρώτων εργασίας, πρώτον ανενδοιάστως θεμέλιον απωλείας τη εαυτού ψυχή τέθεικεν. Αυτή γαρ εστίν η οδός του Κυρίου. Ότι αύται [Σ.τ.μ.: Η εργασία των αρετών και η πνευματική γνώση] υπ' εκείνων [Σ.τ.μ.: Το φόβο και την αγάπη] γεννώνται*».

β) **Η δεύτερη μορφή του φόβου είναι σύμφυτη με την τέλεια αγάπη** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ, ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ, *Αγάπης εκατοντάς*). Απορρέει από την αγάπη του Θεού, ενώ το πρώτο είδος του φόβου εκτοπίζεται από αυτή. Είναι ο φόβος της αποκοπής ή της απομάκρυνσης από το Θεό, ο φόβος της στέρησης της «*δια την αγάπην παρρησίας*». Όπως προσδιορίζει ακριβέστατα ο Κλήμης Αλεξανδρέας «*φοβείται τις ου τον Θεόν, αλλά το αποπεσείν του Θεού*» (*Στρωματείς*). «*Ούτός εστιν*», εξηγεί ο Αγιος Δωρόθεος Γάζης, «*ο έχων την αληθινήν αγάπην, ην λέγει ο Αγιος [Σ.τ.μ.: Ο Απόστολος και Ευαγγελιστής Ιωάννης (Α' Ιωάν. 4, 18)]* "*τελείαν*"*, και αύτη η αγάπη φέρει αυτόν εις τον τέλειον φόβον.****Φοβείται γαρ ο τοιούτος και φυλάττει το θέλημα του Θεού, [...] αλλ' ώσπερ είπομεν γευσάμενος αυτής της γλυκύτητος του είναι μετά του Θεού, φοβείται μη εκπέση αυτής, φοβείται μη στερηθή αυτής***» (*Διδασκαλία*). Ο Αγιος Ιωάννης Κασσιανός περιγράφει διεξοδικότατα το φόβο, αναφέροντας τα χωρία της Αγίας

Γραφής που κάνουν σχετική μνεία αυτού: Θεμελιωμένος στην τελειότητα της αγάπης, θ' ανέλθει στην αμέσως υψηλότερη και ανώτερη βαθμίδα, **το φόβο της αγάπης**. **Αυτός δεν γεννάται από τη φρίκη ή τον τρόμο της κόλασης ούτε από την επιθυμία της ανταμοιβής, αλλά από το ίδιο το μεγαλείο της αγάπης.** Πρόκειται για το φόβο που προκύπτει ως **κράμα του σεβασμού και της τρυφερής αγάπης** που εκδηλώνει ο γιος για τον πατέρα τον γεμάτο επιείκεια, ο αδελφός για τον αδελφό του, ο φίλος για το φίλο του, η σύζυγος για το σύζυγό της. **Δεν υποχωρεί ούτε στα κτυπήματα ούτε στις κατηγορίες· φοβάται μόνο να μη πληγώσει την αγάπη**, μη προκαλέσει ακόμη και το μικρότερο και πιο επιπόλαιο τραύμα. Σε κάθε πράξη, ακόμη και σε κάθε λόγο, τον βλέπουμε σταθερά έκπληκτο από στοργή και ευαισθησία, με τρόμο μήπως η θέρμη και ο ζήλος της αγάπης χλιαρύνουν, έστω και ελάχιστα.

Η δεύτερη αυτή μορφή του φόβου εμφανίζεται έτσι ως ο «**τέλειος φόβος**» [Βλ. ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΓΑΖΗΣ (*Διδασκαλία*) του οποίου η σχετική διδασκαλία αντιστοιχεί σε κάποιο βαθμό με την αντίστοιχη του Αγίου Ιωάννου Κασσιανού], «*των αγίων [...] των τελειωθέντων, των φθασάντων, εις το μέτρον της αγίας αγάπης*». **Οι άγιοι**, παρατηρεί ο Αγιος Δωρόθεος Γάζης, «***ουκ έτι δια φόβον κολάσεως [...] ποιούσι το θέλημα του Θεού, αλλά αγαπώντες, [...] φοβούμενοι ποιήσαι τι παρά το θέλημα του αγαπητού [...]. [Οι άγιοι] ουκ έτι γαρ από φόβου ποιούσιν, αλλ' έκ του αγαπάν φοβούνται***». Ο Αγιος Ιωάννης Κασσιανός και πάλι, επισημαίνει ότι **τους αγίους, και όχι τους αμαρτωλούς καλούν οι προφητικοί λόγοι να φοβούνται**: «*Φοβήθητε τον Κύριον πάντες οι άγιοι αυτού», λέγει ο Ψαλμωδός, «ότι ουκ έστιν υστέρημα τοις φοβουμένοις α[Α]υτόν*» (*Ψαλμ. 33, 10*). Τόσο βέβαιο είναι ότι δεν χάνει τίποτε από την τελειότητα εκείνος που φοβάται τον Κύριο με τέτοιου είδους φόβο. [...]. Για το φόβο της αγάπης κάνει λόγο και ο προφήτης, όταν περιγράφει το επτάμορφο Πνεύμα που κατέρχεται ανενδοίαστα στο Θεάνθρωπο κατά την οικονομία της Ενανθρωπήσεως: «*Και αναπαύσεται*», λέγει, «*επ' α[Α]υτόν πνεύμα του Θεού, πνεύμα σοφίας και συνέσεως, πνεύμα βουλής και ισχύος, πνεύμα γνώσεως και ευσεβείας*» (*Ησ. 11, 2*), και κατόπιν στο τέλος, ως επιστέγασμα όλων αυτών των δωρεών: «*εμπλήσει α[Α]υτόν* ***πνεύμα φόβου Θεού***» (*Ησ. 11, 3*). Σχετικά με το στίχο αυτό, παρουσιάζει ενδιαφέρον κυρίως να λάβουμε υπόψη ότι ο προφήτης δεν λέγει: «Και πνεύμα φόβου Θεού αναπαύσεται επ' α[Α]υτόν», όπως είχε κάνει με τις προηγούμενες δωρεές, αλλά «εμπλήσει α[Α]υτόν πνεύμα φόβου Θεού». Και τούτο το Πνεύμα **ξεχειλίζει** πραγματικά με τέτοια αφθονία, ώστε να καταλαμβάνει μια ψυχή **ολοκληρωτικά** και όχι μόνο τμηματικά. Είναι λογικό. Καθώς **γίνεται ένα με την αγάπη που ποτέ δεν θα εκλείψει**, όχι μόνο πληρώνει [Σ.τ.μ.:Γεμίζει], αλλά **κατέχει αχώριστα και για πάντα αυτή** [Σ.τ.μ.: Την ψυχή] που έχει κατακτήσει [...]. Τέτοιας φύσης είναι ο φόβος των τελείων, για τον οποίο έχει λεχθεί, ότι εκπλήρωσε το Θεάνθρωπο [Σ.τ.μ.: Αναφορικά με την αγωνία του Θεανθρώπου στη Γεθσημανή πριν τη σύλληψή του]. **Αυτόν που δεν ήλθε μόνο για να μας εξαγοράσει, αλλά και γιατί έπρεπε να μας δώσει «εν τω προσώπώ Του»**

υπογραμμό της τελειότητας και υπόδειγμα των αρετών (ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ).

Μόνο ο Αγιος Δωρόθεος Γάζης επιμένει στο σημείο αυτό· **κανείς δεν είναι σε θέση να πετύχει τον τέλειο φόβο χωρίς να έχει προηγουμένως γνωρίσει την πρώτη μορφή του**: «*Αδύνατον έστιν ελθείν τον τέλειον φόβον, ει μη δια του εισαγωγικού*», «λέγει γαρ: "*Αρχή σοφίας φόβος Κυρίου*" (*Ψαλμ. 110, 10*), και πάλιν λέγει: "*Αρχή και τέλος εστίν ο φόβος του Θεού*" (πρβλ. Παροιμ. 1, 7· 9, 10· 22, 4)».

Η αναζήτηση της απόκτησης του εισαγωγικού φόβου αρμόζει επίσης και για εκείνον που δεν έχει φτάσει ακόμη στην υγεία μέσα από την απάθεια ούτε στην τελειότητα μέσα από την αγάπη. Γιατί αντίθετα με το φόβο - πάθος, **ο φόβος του Θεού δεν έρχεται αυτόματα**, δεν είναι αυτοφυής [Σ.τ.μ.: Αυθόρμητος, αυτόματος, εγγενής] στον άνθρωπο, αλλά αποτελεί μια **αρετή για την οποία οφείλει ν' αγωνιστεί σκληρά προκειμένου να την αποκτήσει με τη βοήθεια του Θεού** . Γι' αυτό σε άλλο σημείο γίνεται το αντικείμενο εντολής: «*Τον Θεόν φοβού [...] ότι τούτο πας ο άνθρωπος*» (Εκκλ. 12, 13)· «*Μετά φόβου και τρόμου την εαυτών σωτηρίαν κατεργάζεσθε*» (*Φιλιπ. 2, 12*)· «*Εν φόβω τον της παροικίας υμών χρόνον αναστράφητε*» (*Α' Πέτρ. 1, 17*). Ο άνθρωπος δεν θα μπορούσε να προχωρήσει στην οδό της «*πράξεως*», χωρίς να «τροφοδοτείται» μόνιμα από τη συγκεκριμένη εσωτερική διάθεση, όπως παρουσιάζει με εικόνες ο Αγιος Βαρσανούφιος: «*Όταν θέλη τις αποδημήσαι, φορεί τα υποδήματα. [...] Από της σαρκικής προετοιμασίας οφείλει νοήσαι την πνευματικήν και λαβείν τα πνευματικά υποδήματα, τουτέστι την ετοιμασίαν του φόβου του Θεού, και μνησθήναι ότι πάντα κατά φόβον του Θεού, οφείλει διαπράξασθαι*» (*Επιστολή*).

Ποιές είναι οι προϋποθέσεις της απόκτησης του φόβου του Θεού;

«***Ο φόβος του Θεού [...] λέγεται είναι γέννημα της πίστεως*** » (ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, *Λόγος*, ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Κεφάλαια διάφορα*). Από την άλλη πλευρά συνδέεται άμεσα με την **εφαρμογή των εντολών** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Ομιλία-Ψαλμός 111, 1. Ομιλία-Ψαλμός 127, 1*), όπως δείχνει ο Ψαλμωδός: «*Μακάριος ανήρ ο φοβούμενος τον Κύριον, εν ταις εντολαίς αυτού θελήσει σφόδρα*» (*Ψαλμ. 111, 1*)· «*Μακάριοι πάντες οι φοβούμενοι τον Κύριον, οι πορευόμενοι εν ταις οδοίς αυτού*» (*Ψαλμ. 127, 1*), και ο Εκκλησιαστής: «*Τον Θεόν φοβού και τας εντολάς αυτού φύλασσε*» (*Εκκλ. 12, 13*). Σε τέτοιο σημείο μάλιστα ώστε οι Πατέρες συχνά να κατανοούν ως φόβο του Θεού την εφαρμογή των εντολών (Βλ. για παράδειγμα ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ, *Προς Θαλάσσιον*). Επειδή ο άνθρωπος εκδηλώνει ότι κατέχει πραγματικά τούτη την αρετή μόνο με την συμμόρφωση και την υπακοή του στο θέλημα του Θεού, όπως αυτό εκφράζεται στις εντολές. **Οι ίδιοι οι δαίμονες, επίσης, φοβούνται το Θεό, αλλά ο φόβος τους δεν είναι ενάρετος, διότι τούτο θα σήμαινε την αναγνώριση της**

παντοδυναμίας Του· ο δαιμονικός φόβος δεν συνοδεύεται από την πραγμάτωση του θελήματός Του.

Μία **άλλη προϋπόθεση** (Πρβλ. ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, *Λόγος*, ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΦΩΤΙΚΗΣ, *Λόγος ασκητικός*) αποτελεί **ο αποχωρισμός από τις περισπάσεις του κόσμου τούτου, η πνευματική αμεριμνία έναντι των γήινων πραγμάτων**. Επίσης την απόκτηση του κατά Θεόν φόβου ευνοούν εξίσου **η μνήμη του θανάτου** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, *Κλίμαξ*, ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΓΑΖΗΣ, *Διδασκαλία*) και του **τελικού στόχου** (Πρβλ. ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, *Λόγος*, ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΓΑΖΗΣ, *Διδασκαλία*) καθώς και **η ησυχία** (Πρβλ. ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, *Λόγος*), που συνδέονται στενά με τις προηγούμενες στάσεις. Παρόμοια λειτουργούν και η τακτική **επισκόπηση της συνείδησης** (Πρβλ. ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΓΑΖΗΣ, *Διδασκαλία*)75, η **επίγνωση της αμαρτωλότητάς του** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, *Κλίμαξ*), **το πένθος** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΑΖΗΣ, *Επιστολή*) και **τα δάκρυα** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, *Κλίμαξ*). **Σε όσους επιζητούν την απόκτηση της συγκεκριμένης αρετής, οι Πατέρες συνιστούν τη συχνή συναναστροφή με έναν πνευματικό άνθρωπο που ήδη τη διαθέτει** (Πρβλ. ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΓΑΖΗΣ, *Διδασκαλία*, ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΠΑΤΕΡΩΝ, *Αλφαβητική συλλογή, Ποιμήν*).

Δεν πρέπει, ωστόσο, να λησμονούμε ότι ο φόβος του Θεού ως αρετή αποτελεί εκδήλωση της χάρης και ότι αν οι προσπάθειες του ανθρώπου είναι απαραίτητες για την απόκτησή του, είναι και παραμένει πάντοτε ένα δώρο του Θεού· οφείλει λοιπόν να του το ζητήσει με την προσευχή (Πρβλ. ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΦΩΤΙΚΗΣ, *Λόγος ασκητικός*, ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, *Λόγος*, ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΣ, *Επιστολή*). **Μέσω αυτής κυρίως, ο άνθρωπος είναι σε θέση να εξαγνιστεί. Το γεγονός αυτό του επιτρέπει να συνέχεται από το φόβο του Θεού· γιατί είναι ανίκανος να τον δοκιμάσει, ακόμη και στις εισαγωγικές βαθμίδες του, όσο παραμένει εντελώς υποδουλωμένος στα πάθη.** Γι' αυτό ο «εισαγωγικός φόβος» αφεαυτού συνεπάγεται ήδη κάποια πνευματική ανάπτυξη και παρουσιάζεται έτσι ως αρετή που τη διαθέτουν πολύ περισσότερο οι προχωρημένοι παρά οι αρχάριοι, για να κυριολεκτούμε. Με χρήση, -άμεσα-, ιατρικής ορολογίας, ο Αγιος Διάδοχος γράφει: «*Ώσπερ τα συμβαίνοντα τω σώματι τραύματα, όταν μεν κεχερσωκότα ή και ανεπιμέλητα [Σ.τ.μ.: Εκτεθειμένα σε παθογόνους παράγοντες, ανοικτά και χωρίς τη στοιχειώδη ιατρική φροντίδα, καθαρισμό, απολύμανση, ενδεχομένως επίδεση κ.λπ.] του προσαγομένου αυτοίς φαρμάκου υπό των ιατρών ουκ αισθάνεται· καθαρισθέντα δε, της ενεργείας αισθάνεται του φαρμάκου, εις ίασιν τελείαν εντεύθεν ερχόμενα· ούτω και η ψυχή, έως μεν ανεπιμέλητος τυγχάνη και υπό της λέπρας της φιληδονίας [Σ.τ.μ.: Των παθών, στο γαλλικό κείμενο] όλη κεκαλυμμένη, αισθάνεσθαι του φόβου ου δύναται του Θεού, καν απαύστως αυτή τις το φοβερόν και δυνατόν κριτήριον καταγγέλλη του Θεού. Επειδάν δε άρξηται δια της πολλής προσοχής καθαίρεσθαι, τότε ως φαρμάκου τινός όντος ζωής, του θείου φόβου αισθάνεται· καίοντος αυτήν ώσπερ, τη ενεργεία των*

ελέγχων, εν πυρί απάθειας» (*Λόγος ασκητικός*).

Ιδιαίτερα πολλά και σημαντικά είναι **τα αποτελέσματα του φόβου του Θεού** (*Στη συνέχεια, θα συναντήσουμε κυρίως τα αποτελέσματα της πρώτης μορφής φόβου, καθώς η δεύτερη υπερβαίνει το πλαίσιο της πράξεως*), **στο βαθμό που συνιστά μια από τις βάσεις και τις προϋποθέσεις της πνευματικής ζωής** . Σε τέτοιο σημείο μάλιστα που ο Αγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος διαβεβαιώνει: «*Έχεις του Θεού τον φόβον, πάντων χρημάτων ευπορώτερον θησαυρόν*» (*Λόγος-καλένδες*).

Πρωτίστως **αποστρέφει** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ) **τον άνθρωπο από το κακό**, όπως διδάσκει και ο Σολομώντας (Παροιμ. 15, 27· πρβλ 8, 13).**Τον εξαγνίζει από κάθε αμαρτία και πάθος** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Ομιλία-ανδριάντες*, ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, *Κλίμαξ*), και δικαιολογημένα παρουσιάζεται ως **καθολικό «φάρμακον»** [Η λέξη χρησιμοποιείται από τον Αγιο ΙΩΑΝΝΗ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟ, *Ομιλία-ανδριάντες*. Από την πλευρά του ο Αγιος ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΦΩΤΙΚΗΣ χαρακτηρίζει το φόβο του Θεού ως «φάρμακον ζωής» (*Λόγος ασκητικός*)]. [Σ.τ.μ.: Αποδίδουμε έτσι το remede global, που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας. Θα μπορούσε επιτυχέστερα ίσως να χρησιμοποιηθεί ο όρος πανάκεια· επειδή όμως ο συγγραφέας παραπέμπει στον Αγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο (*Ανδριάντες, 15, 2*), που γράφει «*λαβών το φάρμακον ούτως επάνεισιν*», διατηρήσαμε τη λέξη φάρμακο θέτοντας το επίθετο καθολικό. Λιγότερο ορθό: παμφάρμακο]. Ο Αγιος Ιωάννης Κασσιανός τον θεωρεί ως τον σταυρό πάνω στον οποίο ο ασκητής οφείλει να πεθάνει για τον κόσμο. Και ο Αγιος Διάδοχος Φωτικής, υπογραμμίζοντας τη **θεραπευτική του αξία**, σημειώνει: «*[Του φόβου του Θεού] ως φαρμάκου τινος όντος ζωής [...] καίοντος [την ψυχήν] τη ενεργεία των ελέγχων [...]. Όθεν [η ψυχή] κατά μέρος λοιπόν καθοριζομένη εις το τέλειον του καθαρισμού φθάνει*» (*Λόγος ασκητικός*). Ο Αγιος Γρηγόριος Παλαμάς εντοπίζει σ' αυτόν «*την αρχήν [...] της καθαιρούσης την ψυχήν παιδείας*» (*Τριάδες*), και συμπληρώνει: «*πάντων απαλλάξας την ψυχήν και [...] καταλεάνας, επιτήδειον οίον πυξίον [Σ.τ.μ.: Ξύλινη πινακίδα στην οποία αρχικά εζωγράφιζαν και κατόπιν έθεταν χωριστά το κάθε χρώμα. Παλέττα] ποιεί [ταύτην] προς καταγραφήν των χαρισμάτων του Πνεύματος*» (*Τριάδες*).

Η **θεραπευτική δράση του φόβου του Θεού** αποκαλύπτεται ιδιαίτερα αποτελεσματική **έναντι των παθών** που ναρκώνουν την ψυχή και παραλύουν την πνευματική ζωή: **της ακηδίας** («*ουδέν γαρ ούτως ακηδίαν εκδιώκειν δύναται*», διδάσκει ο Αγιος Ιωάννης Σιναΐτης, *Κλίμαξ*), «**της τε λήθης και αμελείας**», της **ολιγοψυχίας και της χαυνότητας**, της **σκληροκαρδίας** (ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΣ, *Επιστολή*) με την ασκητική σημασία **της πνευματικής αναισθησίας**.

Εξαγνίζει και καθαίρει επίσης την ψυχή από τις **σαρκικές επιθυμίες** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Ομιλία-ανδριάντες*, ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, *Κλίμαξ*) και από όλους τους **πονηρούς λογισμούς** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Ομιλία-

ανδριάντες, ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, *Κλίμαξ*) και **φαντασιώσεις** (Πρβλ. ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΣ, *Επιστολή*). Εξαλείφοντας πάντως όλα αυτά από την ψυχή, **προστατεύει τον άνθρωπο από την επάνοδό τους**. Γράφει ο Μέγας Βασίλειος: «*[Ο] φόβος εξωθεί πάσαν εμπαθή διάνοιαν [...]. Όπου φόβος Θεού, πάντα εξελήλαται τα του πάθους σπιλώματα [Σ.τ.μ.: Κυριολεκτικά η ελιά στο δέρμα. Μεταφορικά τα ηθικά στίγματα που δημιουργούν τα πάθη στη διάνοια και κατ' επέκταση στον άνθρωπο] εκ της διανοίας ημών*» (ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Ανθρώπου γένεσις*, Πρβλ. ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΓΑΖΗΣ, *Διδασκαλία*). Την **προληπτική/προφυλακτική λειτουργία του φόβου** υπογραμμίζει με τον ίδιο τρόπο ο Αγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος: «*Ένθα φόβος εστίν, [...] επιθυμία κατέσταλται πονηρά, άπαν αλόγιστον εξώρισται πάθος· και καθάπερ εν οικία στρατιώτου διηνεκώς ωπλισμένου ου ληστής, ου τοιχωρύχος [Σ.τ.μ.: Ο κλέφτης που εισέρχεται στο σπίτι για να κλέψει, μέσα από άνοιγμα που δημιουργεί σε κάποιο τοίχο], ουκ άλλος τις των τα τοιαύτα κακουργούντων τολμήσει φανήναι πλησίον, ούτω και φόβου τας ημετέρας κατέχοντος ψυχάς, ουδέν των ανελευθέρων παθών επεισέρχεται ραδίως ημίν· αλλά πάντα δραπευτεύει και φυγαδεύεται τη τυραννίδι του φόβου πάντοθεν εξελαυνόμενα*» (*Ομιλία-ανδριάντες*). **Ο φόβος απομακρύνει από την ψυχή και κάθε άλλη γήινη μέριμνα και ασχολία** (ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, *Κλίμαξ*).

Ο φόβος [του Θεού] συνεισφέρει λοιπόν στο σημαντικό έργο της φυλακής της καρδίας, που αποτελεί προϋπόθεση της καθαράς προσευχής, της τέλειας αγάπης και της αληθινής θεωρίας του Θεού. Ο Ωριγένης φθάνει μέχρι του σημείου να γράφει: «Ουδέν ούτω φυλάσσει την καρδίαν ημών ως ο φόβος του Θεού» (*Ψαλμοί-εξηγητικά*). Ο Αγιος Βαρσανούφιος υπενθυμίζει ότι «*των τελείων εστί των δυναμένων κυβερνάν τον νουν και εις τον φόβον του Θεού έχειν, του μη πλαγιάσαι και βυθισθήναι εις μετεωρισμόν βαθύτατον ή φαντασίαν*» (ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΣ, *Επιστολή*, Πρβλ. ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, *Λόγος*).

Ο φόβος του Θεού «*ου γαρ δη τα πονηρά ημών απελαύνει πάθη μόνον, αλλά και πάσαν εισάγει μετά πολλής ευκολίας την αρετήν*» (ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Ομιλία-ανδριάντες*). Ο Αββάς Ιάκωβος διδάσκει: «*Ώσπερ λύχνος εν φωτεινώ κοιτώνι φωτίζει, ούτως και ο φόβος του Θεού, όταν έλθη εις καρδίαν ανθρώπου, φωτίζει αυτόν, και διδάσκει πάσας τας αρετάς*» (ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΠΑΤΕΡΩΝ, *Αλφαβητική συλλογή, Ιάκωβος*). Και ο Αγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος διαβεβαιώνει: «*Ουδέν γαρ ούτω [...], αρετήν αύξεσθαι ποιεί και θάλλει, ως διηνεκής φόβου φύσις*» (*Ομιλία-ανδριάντες*).

Ο φόβος του Θεού εμφανίζεται ως **η προϋπόθεση και η αρχή της ενάρετης ζωής στο σύνολό της** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Ομιλία-ανδριάντες*, ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, *Λόγος*). **Προηγείται του έργου των αρετών και οι αρετές γεννώνται από αυτόν επομένως η απόκτηση των αρετών δεν είναι δυνατή χωρίς το φόβο**, επιβεβαιώνει με σαφήνεια ο Αγιος Ισαάκ ο Σύρος. Ο Αγιος Ιωάννης ο

Χρυσόστομος διδάσκει και πάλι: «*Τον μη συζώντα φόβω αδύνατον κατορθούσθαι [αρετήν], ώσπερ ουν τον εν φόβω, ζώντα αδύνατον διαμαρτείν*» (*Ομιλία-ανδριάντες*).

Στο μέτρο που **αποστρέφει τον άνθρωπο από το κακό και τον εξαγνίζει**, αντίστοιχα **του επιτρέπει να προοδεύει στο αγαθό**, όπως δείχνει ρητά ο Απόστολος Παύλος που συμβουλεύει: «*Καθαρίσωμεν εαυτούς από παντός μολυσμού σαρκός και πνεύματος, επιτελούντος αγιωσύνην εν φόβω Θεού*» (Β' Κορ. 7,1). Ακόμη θετικότερο είναι το γεγονός, ότι **ο φόβος ευνοεί την εφαρμογή των εντολών** (Πρβλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, *Όροι κατά πλάτος, Προοίμιον*. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, *Τριάδες*, ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΠΑΤΕΡΩΝ, *Αλφαβητική συλλογή, Ιάκωβος*). «*Μακάριος ανήρ ο φοβούμενος τον Κύριον*», λέγει ο Ψαλμωδός (Ψαλμ. 111, 1). «*Δια τί; Ότι εν ταις εντολαίς αυτού θελήσει σφόδρα*» απαντά ο Μέγας Βασίλειος επαναλαμβάνοντας τη συνέχεια του Ψαλμού. Διότι «*ου τοίνυν εστί των φοβουμένων το παριέναι [Σ.τ.μ.: να παραβεί] τι των εντεταλμένων, ή αμελώς ποιείν*» (*Όροι κατά πλάτος, Προοίμιον*).

Ο φόβος του Θεού «την πίστιν βεβαιοί» (ΕΥΑΓΡΙΟΣ, *Λόγος πρακτικός, Πρόλογος*)· [Σ.τ.μ.: Ενισχύει, ενδυναμώνει, στερεώνει γερά] απορρέει από αυτή την πίστη, η οποία αποτελεί το καθεαυτό θεμέλιο της πνευματικής ζωής. Συνάπτεται μάλιστα μ' αυτή και **δίνει στον άνθρωπο ισχύ** ώστε «*πάντα δραν και αυτά τα δοκούντα τοις πολλοίς δυσχερή και αδύνατα*», **τον κάνει σταθερό και αποφασιστικό στην πορεία του** (ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Κεφάλαια διάφορα*), **ενισχύει την καρδιά του** (ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ)· και όλα αυτά ισχύουν σε μεγαλύτερο βαθμό, όσο **ο φόβος του παρέχει αταλάντευτη εμπιστοσύνη στο Θεό** (Πρβλ. ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ, *Αγάπης εκατοντάς*). Συμπερασματικά, **ο άνθρωπος αποκομίζει μεγάλη εσωτερική σταθερότητα χάρη σ' αυτόν, τόσο απέναντι στους πόνους και τα βάσανα του βίου τούτου όσο και απέναντι στους εχθρούς που καλείται ν' αντιμετωπίσει κατά τη διάρκεια της πνευματικής του πορείας. Στην αντίθετη περίπτωση κυριαρχείται όλο και περισσότερο από την αλλοίωση και την αποξένωση που του αφήνει ο φόβος** (Πρβλ. ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, *Λόγος*).

Η μετάνοια, η κατάνυξη και τα δάκρυα ευνοούν το φόβο, ο οποίος ανατροφοδοτεί τις συγκεκριμένες στάσεις μετανοίας. Λειτουργεί ως ένας παράγοντας που τις αναπτύσσει και τις ενισχύει (Πρβλ. ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, *Λόγος*, ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΣ, *Επιστολή*, ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Ομιλία-ανδριάντες*, *Φιλιππήσιοι-ομιλία*).

Ο φόβος ενθαρρύνει και βοήθα την προσευχή· την κάνει ένθερμη (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Ομιλία-ανδριάντες*). **Αυξάνει την καρποφορία της προσευχής-αίτησης**: «*Χαρά εστί μεγάλη το αιτείν τινα πράγμα κοντά φόβον Θεού, ο τοιούτος θαρρήσει, ότι γενήσεται αυτού η αίτησις*», γράφει ο Αγιος Βαρσανούφιος

(*Επιστολή*). Και **η προσευχή - δοξολογία πηγάζει από το φόβο** · αναφέρεται στην Αγία Γραφή: «*Αινείτε τον Θεόν ημών πάντες [...] οι φοβούμενοι αυτόν*» (*Αποκ. 19, 5*)· «*φοβήθητε τον Κύριον και δότε αυτώ δόξαν*» (*Αποκ. 14, 7*). Παρατηρεί ο Αγιος Γρηγόριος Παλαμάς: «*Παρά [του φόβου του Θεού] δέησις εν κατανύξει συνεχής προς τον Θεόν γεννάται και η των ευαγγελικών θεσπισμάτων φυλακή*» (*Τριάδες*). **Γεννώντας στην ψυχή τη νήψη, ο φόβος συντελεί στο να καταστήσει καθαρή κάθε μορφή προσευχής** (ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ, *Λόγος ασκητικός*).

Ο φόβος του Θεού εμφανίζεται ειδικά ως μια **θεμελιώδης πηγή της ταπεινοφροσύνης** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ). Είναι χαρακτηριστικό ότι σ' ένα αδελφό που τον ερωτά: «*Ποίω τρόπω έρχεται άνθρωπος εις ταπεινοφροσύνην*»; ο Αββάς Κρόνιος απαντά: «*Διά του φόβου του Θεού*» (ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΠΑΤΕΡΩΝ, *Αλφαβητική συλλογή*). Όπως όμως εξηγήσαμε προηγουμένως, **ο φόβος οδηγεί ιδιαίτερα τον άνθρωπο στην αγάπη, την κορωνίδα όλων των αρετών** (Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, *Κλίμαξ*, ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, *Λόγος*).

Από τον εξαγνισμό από τα πάθη, από την απάθεια, και σε συνάρτηση με την εφαρμογή των εντολών και τον «κατ' αρετήν» βίο, -με κορυφαία την αρετή της αγάπης-, απορρέει η πνευματική γνώση. Επιπρόσθετα, ο **φόβος του Θεού εμφανίζεται έμμεσα ως καθοριστικής σημασίας προϋπόθεση και αρχή** της τελευταίας, και ειδικότερα του πρώτου σταδίου της, **της σοφίας**. Να για ποιο λόγο επαναλαμβάνεται συχνά στην Αγία Γραφή ότι «*αρχή σοφίας φόβος Κυρίου*» (Ψαλμ. 110, 10. Παροιμ. 1, 7· 9, 10) και γιατί ο Ψαλμωδός συμπληρώνει: «*Σύνεσις δε αγαθή πάσι τοις ποιούσιν αυτήν*» (*Ψαλμ. 110, 10*). Στη συγκεκριμένη προοπτική κινείται ο Αγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος που διαβεβαιώνει κατηγορηματικά: «*Ο ενάρετος και φόβον έχων Θεού, πάντων εστί συνετώτερος*» και ακόμη: «*Το φοβείσθαι τον Θεόν, σοφία εστίν*» (*Ιωάννης-ομιλία*). Ο Αγιος Γρηγόριος Παλαμάς **εντοπίζει στο φόβο του Θεού την αρχή όχι μόνο της θείας σοφίας αλλά και της πνευματικής θεωρίας επιπλέον** (*Τριάδες*). Ο Αγιος Ισαάκ ο Σύρος μάλιστα δείχνει καθαρά **τη διαδικασία με την οποία ο φόβος οδηγεί στη γνώση**: «*Εκ του πιστεύσαι τίκτεται ο φόβος του Θεού. Και ότε ακολουθήσει (sic) τοις έργοις, και προς μικρόν ανέλθη προς εργασίαν, τίκτει την γνώσιν την πνευματικήν [...]. Και η πίστις ποιεί εν ημίν τον φόβον, και αναγκάζει ημάς ο φόβος μετανοήσαι, και εργάσασθαι.. Και ούτω δίδοται η πνευματική γνώσις τω ανθρώπω, ήτις εστίν αίσθησις των μυστηρίων, ήτις γεννά την πίστιν της αληθούς θεωρίας. Ουχ απλώς δε ούτως εκ πίστεως μόνης ψιλής γεννάται η γνώσις η πνευματική, αλλ' η πίστις φόβον Θεού γεννά, και εν τω φόβω του Θεού, όταν αρξώμεθα ενεργείν εν αύτω, εκ της ενεργείας του φόβου του Θεού τίκτεται η γνώσις η πνευματική, καθάπερ είπεν ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος· ότι «ότε τις κτήσεται θέλημα ακόλουθον τω φόβω του Θεού, και τη ορθή φρονήσει, ταχέως λαμβάνει την αποκάλυψιν των κρυπτών*» [Σ.τ.μ.: Των μυστηρίων]. Και ο Αγιος Ιωάννης Κασσιανός υπογραμμίζει ότι **ο φόβος του Θεού είναι απαραίτητος τόσο για την απόκτηση της γνώσης όσο και για τη**

διαφύλαξή της: Ένας από τους προφήτες έχει διατυπώσει πολύ καλά το μέγεθος· «*εν θησαυροίς η σωτηρία ημών, εκεί σοφία και επιστήμη και ευσέβεια*» [Σ.τ.μ.: Με την έννοια του φόβου. Στο γαλλικό κείμενο: «la crainte»] προς τον Κύριον «*ούτοί εισιν θησαυροί δικαιοσύνης*». (*Ησ. 33, 6*). Δεν θα μπορούσε να καθορίσει με πιο εμφανή τρόπο την αξία και την τιμή της· λέγει μόνο ότι**οι θησαυροί της σωτηρίας μας**, δηλαδή **η αληθινή σοφία και γνώση του Θεού, προφυλάσσονται μόνο από το φόβο** [Σ.τ.μ.: Από το αντίστοιχο ελληνικό κείμενο των Ο', όπως παρατίθεται κάτι τέτοιο δεν είναι άμεσα κατανοητό. Εύκολα όμως γίνεται κατανοητό από το γαλλικό κείμενο που έχει ως εξής: «Les richesses du salut, sont la sagesse et la science; mais la crainte du Seigneur en est le tresor»].

Είναι σαφές ότι η πνευματική γνώση δεν αποτελεί τον καρπό αυτού του ίδιου του φόβου του Θεού· εμφανίζεται όμως ως μία δωρεάν προσφορά του Θεού που έρχεται ως απάντηση στην προσευχή και σ' όλες τις ασκητικές προσπάθειες του ανθρώπου. Και στο έργο τούτο, όπως είδαμε, **ο φόβος** διαδραματίζει **πρωταρχικό ρόλο**. Γι' αυτό και ο Αγιος Ισαάκ ο Σύρος φροντίζει επιμελώς να προσδιορίσει: «Ουχ ο φόβος του Θεού τίκτει ταύτην την γνώσιν την πνευματικήν, [...] αλλά δόσις δίδοται αύτη η γνώσις τη εργασία του φόβου του Θεού».

(Απόσπασμα από το βιβλίο «**Η ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΝΟΣΗΜΑΤΩΝ: Εισαγωγή στην ασκητική παράδοση της Ορθοδόξου Εκκλησίας**», JEAN CLAUDE LARCHET (*), ΤΟΜΟΣ Β’, Εκδόσεις «Αποστολική Διακονία», Μετάφραση: ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΟΥΛΑΣ)

(*) *Ο Jean Claude Larchet γεννήθηκε το 1949 στη βορειοανατολική Γαλλία. Διδάκτωρ Φιλοσοφίας και διδάκτωρ Θεολογίας του Πανεπιστημίου του Στρασβούργου, είναι συγγραφέας δεκαπέντε βιβλίων και πολυάριθμων άρθρων που αφορούν τη θεολογία και την πνευματικότητα των Πατέρων της Εκκλησίας, τα οποία μεταφράστηκαν σε δώδεκα γλώσσες. Θεωρείται ως ένας από τους κορυφαίους Ορθόδοξους πατρολόγους και ένας σημαντικός εκφραστής της Ορθοδοξίας στην Ευρώπη. Ζει και εργάζεται ως καθηγητής στη Γαλλία. Διευθύνει, σε δύο γαλλικούς εκδοτικούς οίκους, μία συλλογή βιβλίων αφιερωμένων σε σύγχρονους πνευματικούς της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγονται ο γέροντας Ιωσήφ ο Ησυχαστής, ο γέροντας Παϊσιος, ο γέροντας Εφραίμ Κατουνακιώτης, ο γέροντας Χαράλαμπος, ο γέροντας Πορφύριος.*
Διαβάστε μια παρουσίαση του βιβλίου καθώς και περισσότερα αποσπάσματα από τον Β' τόμο πατώντας εδώ

Διαβάστε αποσπάσματα από τον Α' Τόμο πατώντας εδώ